

andra röster andra rum...

Gästrecensent

OVE NORDWALL

Nya Carlsson-skivor — och några till...

Efter den på svensk skivmarknad sensationella framgången med Nordiska Musikförlagets "Svenskt 60-tal", som under några månader såldes i över 2.000 exemplar, och Rikskonserterns båda första utgåvor på märket Expo Norr har nu i rask följd kommit ytterligare tre Stig Carlsson-inspelade Rikskonserter; en skiva med barockmusik till Nationalmusei Kristina-utställning och i samband med ISCM i september en med enbart samtida svensk musik. Flera nya inspelningar planeras av bl. a. Rikskonserter och Nordiska Musikförlaget — som ger ut en fortsättning på den lyckade första 60-talsskivan — och av andra organisationer.

På bara något år har alltså repertoaren av svenskinspelad — och i huvudsak även svenskkomponerad — musik fått ett nytt skott, där den tekniska och även musikaliska kvaliteten inte är mindre anmärkningsvärd än kvantiteten. Åran av denna utveckling får till stor del tillskrivas Stig Carlssons ljudreproduktionsteknik. Till Stig Carlssons arbetssätt hör också att aldrig ingripa i den musikaliska gestaltningen, vilket även indirekt torde komma det konstnärliga resultatet till godo: exekutörerna vet hela tiden att de ensamma bestämmer över musikens utförande, i alla detaljer. Teknikerns enda uppgift blir att på ett så troget sätt som möjligt förmedla deras tolkning. Hos alla Carlssons inspelningar möter man en spels glädje och en artistisk tillförsikt som är sällsynt i grammfonsammanhang. Det blir verkligen mycket levande musik, trots att den "bara" kommer från högtalare.

Skillnaden gentemot gängse kommersiella inspelningar är under alla uppspelningsförhållanden markant till Carlsson-skivornas fördel, såväl ifråga om klanglig plasticitet och dynamik som frihet från distorsion och bandbrus.

Tre Carlsson-skivor från Rikskonserter

Rikskonserterns tre nya Carlsson-skivor omfattar Karl-Birger Blomdahls stora oratorium "I speglarnas sal" med Sixten Ehrling som dirigent (Riks Lp 6); Benjamin Brittens sångcykel "Les illuminations", kopplad med tre verk framförda av kammarmusikensembeln Musica Nova: Edgard Varèses "Octandre", Siegfried Naumanns "Cadenze" och Karl-Erik Welins "Warum nicht?" (Riks Lp 4); slutligen körverk av sex tonsättare: Åke Malmfors, Karl-Erik Welin, Sven-Eric Johanson, Zoltán Kodály, Claude Debussy och Krzysztof Penderecki, med Eric Ericsons Kammarkör (Riks Lp 5).

Framförandena står som regel på en mycket hög nivå. Eric Ericson behöver ingen närmare presentation: han har med sina båda ensembler Kammarkören och Radiokören alltmer övertygande kommit att inta en plats som en av samtidens främsta körledare och det är glädjande att han här för första gången blivit representerad med en grammfoninspelning som gör rättvisa åt hans klangkänsla och musikaliska tolkningsförmåga.

Siegfried Naumanns Musica Nova-grupp är, eller var, närmast en självutsägelse i svenskt musikliv. Något utrymme föreföll inte finnas för en på avantgardistisk musik inriktad kammarkensemblé och under flera år existerade den enbart på medlemmarnas idealitet och dess ledares okuvliga energi. Flertalet av gruppens musiker ingår i andra orkestrar och det är på sin sparsamt utmätta fritid som man nu lyckats bygga upp en repertoar av moderna verk. Siegfried Naumann har komponerat flera stycken direkt för sin ensemble, liksom bl. a. Karl-Erik Welin med sin här representerade "Varum nicht?"

Sixten Ehrlings strama utläggning av Blomdahls oratoriumpartitur upplever man som helt kongenial. Det en smula nyktert råbarkade finns redan i själva musiken, som knappast skulle bära upp en klangligt och dynamiskt mera förfinad tolkning. Alla de fem solisterna är utmärkta: *Margareta Hallin*, *Barbro Ericson*, *Sven Erik Vikström*, *Anders Näslund* och *Bengt Rundgren* — den sistnämnde ny i detta verk. Vidare medverkar Radiokören under Eric Ericson.

Stockholms filharmoniker gör här liksom i Brittens "Les illuminations" en mycket god insats. En dubbelbottnat ironisk effekt uppkommer i femte satsen av "I speglarnas sal", där tenorsolisten, enligt partituret, i parodiskt syfte skall höras genom en högtalaranläggning. "Konserthusets mikrofon och fasta högtalaranläggning användes", lyder skivmappens lakoniska kommentar.

"I speglarnas sal"

tekniskt avancerad

"I speglarnas sal" är Stig Carlssons tekniskt intressantaste inspelning hittills, genom att radikala omplaceringar på podiet av orkester, kör och solister företogs i avsikt att uppnå en musikaliskt ideal balans mellan vokalklang och textlig uppfattbarhet. Dessa omplaceringar skedde givetvis i samråd med Ehrling och resultatet måste betecknas som utomordentligt lyckat. Alternativt — med normal uppställning av musikerna — hade varit en eventuellt klangförändrande flermikrofonteknik, om man inte velat acceptera att de sjungna orden blivit omöjliga att uppfatta. Ehrling lär ha blivit så förtjust i Carlssons arbetsmetod och resultat — förslaget till dessa omplaceringar var helt Carlssons — att han omedelbart ville undersöka möjligheterna att engagera honom för skivinspelningar med sin orkester i Detroit.

Sergiu Comissionas tolkningar av Blomdahl och Kodály på förra höstens Rikskon-

sertskivor var knappast imponerande. Desto mer glädjande är då det utmärkta framförandet av Brittens "Les illuminations", särskilt som Margareta Hallin här gör ett av sina mest lysande framföranden, med ett vokalt och artistiskt raffinemang som förmår höja denna knappast märkliga musik till stor konst.

Valhant lansering och distribution

Efter dessa lovord är det med besvikelse man tvingas konstatera det valhanta sätt på vilket Rikskonserterns skivor presenteras. De i och för sig hedervärda konstnärliga ambitionerna tillåts ta sig sådana uttryck som om man av estetiska skäl t. ex. satte segel på en gräsklippningsmaskin, även om *Ingi Kirseboms* omslagsteckningar till "I speglarnas sal" och till skivan med körmusik verkligen är mycket vackra.

Bristen på hänsyn till skivmappens praktiska funktion kulminerar med Britten/Musica Nova-skivan, där — liksom fallet var med förra årets skivutgåvor — framsidans text ägnas Britten och enbart Britten, baksidan Musica Novas program och enbart det. Skivhandlaren måste då lägga ut två mappar om han vill skylta med hela innehållet och därtill texta en förklaring, som talar om att det handlar om en och samma och inte om två olika skivor. Det lär ingen grammofoonhandlare göra. Men enligt rykten är det inte heller meningen att grammofoonbutiker ska få sälja dessa skivor och kanske riskera att göra något så suspekt som ekonomisk vinst på kulturprodukter.

Följden av denna idealistiska inställning har hittills varit att mycket få som velat köpa de tidigare Rikskonserterns skivor kunnat göra det. Rikskonserter har i osållda skivor låst kapital som skulle ha kunnat komma till användning för andra inspelningar. Den entusiasm man först känner för Rikskonserter och dess initiativ att som första skivutgivare helhjärtat satsa på Stig Carlssons inspelningsteknik svalnar, när man ser hur utstuderat illa allt som har med presentation och distribution har handlagts!

Naturligtvis är det den efter alla positiva pressomdömen nu verkligen på allvar intresserade allmänheten som råkat i kläm mellan plötsligt som illegitima betraktade kommersiella intressen och byråkratisk trängsynthet.

Tanken, att skivomslagen enbart skulle vara dekorativa skyddskartonger, medan alla kommentarer till verk och framföranden sammanställs på lösa blad har mycket som talar för sig, framförallt vid skivornas an-

vändning i pedagogiska sammanhang, då man alltså kan få tillgång till separata analysblad. Tänker man sig dessutom att sälja skivorna utomlands, vilket det torde finnas goda utsikter till, är detta naturligtvis ett ekonomiskt riktigt resonemang. Men en förutsättning är då att man kan producera analyser och kommentarer på en nivå något över den gängse — och att man överhuvud kan få fram dessa kommentarblad.

Ännu efter ett år saknas de som ska komplettera de första skivorna och publiceringen av denna hösts skivor har blivit orimligt fördröjd genom att kommentarbladen inte färdigställts. Det är tydligen ont om musikalisk expertis uppe på Rikskonserterns kansli. De kommentarer som producerats för Blomdahl-skivan med "I speglarnas sal" ter sig heller inte särskilt hoppgivande för framtiden. Bäst vore nog om skivmapparnas utförande mer anpassades till den funktion de ska fylla: att skydda skivorna och lämna en fullständig och riktig information om innehåll, inspelningsdata etc., gärna med en populärt hållen verkcommentar på mappens baksida.

De "pedagogiska kommentarerna" kunde sedan efter behov och lägenhet tillfogas på separata blad. Sådana elementära krav som tydlig ryggtext, uppgifter om verkens speltid och var man kan få tag på notmaterialet hör till det som inte heller bör få förbises. Rikskonserterns blygsamhet att inte på framsidan (av de skivmappar som har en identifierbar framsida) sätta ut skivmärke och nummer är visserligen klädsam men något malplacerad.

Hambraeus inspelad med verk i stereo

Rikskonserterns katalog har nyligen utökats med en sjunde skiva, till skillnad från de Carlssonska inspelningarna producerad i stereo. Den upptar två verk av Bengt Hambraeus, "Rota 2" och "Tetragon". I båda fallen rör det sig om från fyrkanaliga till tvåkanaliga reducerade elektrofoniska kompositioner. Utgångsmaterialet har varit "konkret", dvs. klanger från klockor och orgel ("Rota 2") resp. olika blås-, tangent- och slaginstrument samt sångröst ("Tetragon"). Dessa klanger har sedan bearbetats och kombinerats till ställvis ganska fascinerande effekter.

Om de olika ljudförvrängningarna alltid är avsedda, eller kanske bara en följd av stereogravyren är dock svårt att säga med säkerhet. Tekniskt står denna skiva långt under de av Stig Carlsson producerade, men utgångspunkten var ju delvis en annan.

För att ingen av misstag ska spela skivan med monopickup betecknas den som LPS 7. Någon ytterligare stereobeteckning har tydligen ansetts onödig.

Två andra skivor med elektrofonisk musik ska kortfattat också beröras. Sveriges Radio har givit ut den första av en planerad serie dokumentationsskivor från sin elektronmusikstudio. Den upptar två verk av Ralph Lundsten/Leo Nilsson: "Kalejdoskop" och "Aloha Arita". Båda gör intryck av tämligen primitiva etyder, i längden ganska påfrestande att lyssna till, trots att "Kalejdoskop" innehåller en del roande moment. Mappens kommentartext är ett stilistiskt ädelpekoral, som ska överlämnas till eventuellt intresserade att avnjuta utan Baedeker.

Den andra "elektrofoniska" skivan innehåller inte enbart sådana avantgardistiska konstytringar, men det är utan tvivel dess mest uppseendeväckande inslag. Det gäller ABF:s jubileumsskiva, där slutet på sid 1 utgörs av några avsnitt från Ake Karlungs "Anti-Happening", åstadkommen i den diminutiva studion i ABF-huset i Stockholm, vilken kallats embryot till den avancerade anläggning som nu håller på att ta form hos Sveriges Radio. Som bevis för det kloka i ABF:s beslut att lägga ner denna verksamhet är Karlungs verk ett gott exempel, eftersom det betecknats som det mest representativa man kunnat få fram ur bandarkiven.

Något som vore mera lämpat att för all framtid väcka tryggare folkbildares avoghet mot elektrofonik kan man knappast föreställa sig. Hela skivan, som dessutom rymmer illa framförda verk för stråkorkester — och en samling körer på värsta amatörnivå — samt ett slags regisserat "reportage" från en musiklektion besjälad — om man nu får kalla det så — av Carl Orffska idéer, är en enda stor omdömeslöshet från den ansvarige producenten. ABF:s i och för sig lofvärda musikaliska ambitioner förmår inte försona lyssnaren med resultatet. Det är ändå en viss skillnad mellan gott amatörmusicerande och renodlad dilettantism!

Underbart Cage-spel av Yuji Takahashi

Kammarmusikföreningen Fylkingen har med sina två första skivor presenterat den första kompletta inspelningen av John Cages "Sonatas and Interludes", som förmodligen kommer att väcka internationell uppmärksamhet. Pianist är den fabulöst skicklige Yuji Takahashi som får det med olika invecklade och tidskrävande metoder (kommentartexten talar om ett par timmars för-

beredelse) preparerade pianot att låta som en sprött klingande slagverksorkester. Mycket av fascinationen i denna musik ligger förmodligen i att den artikuleras med rent pianistiska spelmönster. Så småningom går "Verfremdungs-verkan" förlorad och det blir en aning enförmigt. Inspelningen är inte gjord av Stig Carlsson men man har använt hans metoder med relativt tillfredsställande resultat. Mapparnas utformning utmärks inte av någon större estetisk omsorg; skivkommentaren (på engelska och svenska) håller god pekoralistisk nivå. Det avsnitt som talar om själva verken är endast återgivet på engelska. Förmodligen har Fylkingen räknat med att den svenska publiken redan är bekant med dessa kompositioner. Eller att de som är intresserade av att läsa verkcommentarer givetvis också behärskar engelska.

Så till slut några ord om ISCM-skivan (Phono Suecia PM 1). Den är bara till tre fjärdedelar en Stig Carlsson-produkt och bara ett av de fyra verken är inspelat under studioförhållanden. *Bo Nilssons "Szene II"* är en upptagning av Sveriges Radio från en Nutida Musik-konsert; *Karl-Erik Welins "Manzit"* och *Ake Hermansons "Suoni d'un flauto alto"* har hämtats från Stig Carlssons omfattande arkiv av Fylkingen-inspelningar, från den tid då Fylkingen ännu kände sig förpliktad att ge offentliga konserter. *Siegfried Naumanns "Risposte II"*, med musiker ur Musica Nova-gruppen under tonsättarens ledning, är det enda nyinspelade verket. Skivans största behållning är Hermansons korta flöjtsstycke, och detta främst genom *Alf Andersens* underbara spel. Att *Bo Nilsson* äntligen representerats på skiva med en av sina tyngre vägande kompositioner är också glädjande.

När kommer Bartók hos Rikskonserter?

Att göra en allmän bedömning av repertoarvalet för dessa skivor, där ett 20-tal tonsättare representerats med i många fall mer än ett verk, är knappast meningsfullt. Verksamheten har ännu pågått alltför kort tid för att tillåta mer vittgående slutsatser och den tycks vad åtminstone Rikskonserter beträffar mer ha präglats av praktiska omständigheter än konstnärliga överväganden. Det enda man vill sätta ett större frågetecken för är den mycket dyrbara inspelningen av *Blomdahls "I speglarnas sal"*, en födelsedagsgåva till den 50-årsjubilerande musikchefen som förmodligen krävde offret av ett par, tre andra skivor. En annan invändning gäller också valet av vissa "halvmoderna" utländska tonsättare som *Britten* och *Kodály* — som väcker farhågor för att vi också kommer att få Carlsson-inspelad *Hindemith*, *Henze* och *Sjostakovitj* före något mer representativt urval av t.ex. *Bartók*, *Stravinsky*, eller Wien-skolans tre "moderna klassiker".

Det samtida utländska avantgardet är också representerat med bara ett enda verk på Rikskonserters skivor, *Pendereckis* treklöriga "Stabat mater", där knappast annat än en trekanalig inspelning kunnat göra verket full rättvisa. Men även i denna utplattade version framstår det som den hitillsvarande skivutgivningens utan jämförelse starkaste verk. Det vore synd om chauvinistiska synpunkter fick oss att glömma, att samtidens främsta tonsättare nog alltså — i dubbel bemärkelse — befinner sig utanför vårt lilla lands gränser.

